

Universitat Rovira i Virgili

Investidura com a doctora honoris causa
de la senyora Pilar Benejam Arguimbau

Sessió acadèmica extraordinària,
29 de novembre de 2019

STATI-SAPIENTES

Investidura com a doctora honoris causa
de la senyora Pilar Benejam Arguimbau

Sessió acadèmica extraordinària,
29 de novembre de 2019

Universitat Rovira i Virgili
Tarragona

Discurs d'investidura: © 2019 by Pilar Benejam

Fotografia: Margalida Alberich

Imprès per Indústries Gràfiques Gabriel Gibert, SA

Dipòsit Legal: T 448-2020

Índex

Elogi de la candidata a càrrec del doctor ANTONI GAVALDÀ	7
Discurs d'investidura pronunciat per la senyora PILAR BENEJAM ARGUIMBAU	17
Paraules de benvinguda pronunciades per la doctora MARÍA JOSÉ FIGUERAS Rectora Mgfc. de la Universitat	27

• Elogi de la candidata
a càrrec del doctor Antoni Gavalda

Rectora Magnífica, Autoritats acadèmiques, Doctors i doctors,
Professores, Estudiants i ciutadania tota,

Se'm fa un honor molt gran en encomanar-me l'oració laudatòria de la Dra. Pilar Benejam Arguimbau, encàrrec que intentaré complir amb el més gran respecte i també afecte vers la nostra institució.

Avui la Universitat Rovira i Virgili presenta a la comunitat universitària la incorporació en els seus rengles acadèmics de la professora Benejam, bastió reconegut en el món de l'ensenyament català i espanyol com a pedagoga, geògrafa i didacta. La doctora Benejam ha estat postulada com a doctora honoris causa a iniciativa de l'àrea de Didàctica de les Ciències Socials, avalada per la Facultat de Ciències de l'Educació i Psicologia, i pels departaments de Geografia i d'Història i Història de l'Art. Ho ha estat per una trilogia de camps del saber, interrelacionats, en què ella ha incidit al llarg de la seva vida acadèmica.

Pilar Benejam és una científica social pràctica. És reconeguda en la formació del professorat, en tots els àmbits i nivells, i evidentment en el propi i genuí de la disciplina de didàctica de les ciències socials. En el primer camp, la seva aportació s'ha basat a defensar un professorat competencial, amb la finalitat d'ajudar els alumnes en un ensenyament eficient i operatiu; en el segon, en el de la didàctica de les ciències socials, la contribució ha estat a ajudar a construir un corpus científic per a una àrea de coneixement nova. Ambdues qüestions en el fons impliquen intentar solucionar el que la Dra. Susanna Priest es preguntava: "Què tenen de científic les ciències socials?", i es responia que "entendre 'per què'" les persones tenen determinades opinions és sorprenentment difícil. Indicava que l'objecte de les ciències socials implica la valentia de relligar moltes entitats abstractes com valors i cultures, tot i que els mètodes no sempre inclouen mesuraments o experimentació.

Pilar Benejam estudià per mestra a l'Escola de Magisteri de Palma, i també les Llicenciatures de Filosofia i Lletres —secció de Pedagogia—, i Filosofia i Lletres —secció Història— a la Universitat de Barcelona, comple-

tades amb dues tesines de llicenciatura, tot amb qualificacions d'excel·lent. Les cursà durant els anys del franquisme, del 1952 al 1963. El 1985 completà el cicle amb el doctorat en Pedagogia per la Universitat Autònoma de Barcelona amb la tesi *Estudi sobre la formació dels mestres. Tendències més significatives. Una proposta alternativa per a Catalunya*, amb la qualificació d'apte *cum laude* i Premi Extraordinari de Doctorat pel Departament de Ciències de l'Educació. Talment, però, aquests estudis de diplomatura i de llicenciatura han estat catalogats en la seva perspicax apreciació com no gaire estimulants. Òbviament, aquest atribut de catalogar estudis de perfil baix d'aquells anys no el signa només ella sinó que hi ha diversos autors que ho corroboren. La Dra. Marta Mata, persona que ha treballat colze a colze amb Pilar Benejam i ella reconeix com una mestra seva, parlant dels mestres i professors, ha deixat escrit que "del 1939 al 1967, vint-i-vuit promocions de mestres tindrien una formació de nivell baix i quedarien més o menys marcats per la inculcació".

Acabada la llicenciatura de Pedagogia, entrà al circuit educatiu universitari. Inicialment a l'Escola de Magisteri Jaume Balmes de Barcelona (1960-64), compatibilitzant-ho amb la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona (1961-1966), i posteriorment a l'Escola Normal de l'Església Sagrat Cor (1968-1970), fins que va fer el salt definitiu a la Universitat Autònoma de Barcelona a partir del 1971, on va acabar com a catedràtica d'universitat de Didàctica de les Ciències Socials des del 1995. En aquesta universitat va estar adscrita, voluntàriament, a l'Escola Universitària de Formació del Professorat d'EGB Sant Cugat des del 1974 i en va ser directora fins al 1979. En el recorregut passà per diversos camps d'actuació fins a assentar-se en la didàctica de les ciències socials. Del 1988 al 1991 va prestar serveis especials a la Diputació de Barcelona, com a coordinadora de l'àrea d'Educació, i del 1994 al 1998 va ser directora de l'ICE de la UAB.

Si aquest va ser el periple universitari, cal donar valor al que realment la va convertir en mestra, segons les seves paraules. Entre els cursos 1964 i 1975, feu de professora a les escoles Talitha i Costa i Llobera de Barcelona, com a mestra a educació primària i com a professora de Geografia a educació secundària. Aquestes escoles pretenien entroncar amb la filosofia del temps de la República, lligades a aspectes de renovació educativa, en un període en què una part de les escoles de l'Estat seguien processos rutinaris d'aprenentatge. Les escoles esmentades apostaven per una educació en què prevalien els valors de la igualtat, l'austeritat, la sociabilitat, el respecte

al català i l'atenció a la diversitat. Aquí va aprendre què era fer de mestra, circumstància que va marcar el seu rumb educatiu. A Costa i Llobera coincidí amb un ensenyant que la va influenciar, el geògraf Sr. Enric Lluch, de qui ha dit i escrit que també va ser el seu mestre; tots dos es van convertir en pioners en l'ensenyament dels estudis socials. Aquí va copsar que per a un aprenentatge realista de la professió s'havia de sortir de les parets de la Universitat per fondre's a les escoles i als instituts on hi havia els ormeigs d'aprenentatge: els mateixos mestres i els alumnes. Això implicaria que posteriorment, a l'Escola de Mestres de Sant Cugat, continués apostant per l'ensenyament de base i seguís fent classes amb alumnes de la Universitat a instituts de Sant Cugat o de Badia del Vallès.

Una docència que també va exercir en altres fòrums com l'Associació de Mestres Rosa Sensat i els Moviments de Renovació Pedagògica o les escoles d'estiu, moviments sorgits amb la voluntat de formar mestres i professors per suplir les mancances, buits o deficiències dels estudis que havien cursat. A Rosa Sensat, conjuntament amb altres ensenyants, va sustentar el moviment tendent a aconseguir una escola pública, democràtica, equitativa i de qualitat per a tothom. Fruit d'aquestes bases doctrinals, Benejam va ajudar a la formació i actualització pedagògicodidàctica dels professionals de l'educació amb cursos i publicant materials de difusió de pràctiques que significaren una alenada d'aire fresc. D'aquesta època té escrit que "l'aportació més important va ser el treball de recuperació, difusió i adaptació a Catalunya de l'ideari de l'Escola Nova, i en Geografia, dels supòsits de l'Escola Regional Francesa, els quals ja havien inspirat la millor escola de la República".

I respecte als Moviments de Renovació Pedagògica, la mateixa Dra. Benejam, passats els anys, analitzà què van representar. Assenyalà que es passà del "feixisme etern" a "l'humanisme etern". Indicà que l'educació inspirada en el model feixista es basava en els principis de la rellevància de la tradició, la irracionalitat, la disciplina i la submissió, la qual cosa traslladada a l'àmbit educatiu comportava callar, escoltar, copiar, reproduir i obeir. Mentre, des de l'humanisme etern dels Moviments de Renovació Pedagògica l'educació implicava donar dignitat a la persona i a la seva llibertat, i per tant ajudar els alumnes a desenvolupar les seves capacitats. Així, el mètode didàctic era el descobriment, per observació o per experimentació directa, metodologia que va donar suport al treball de camp i de laboratori, a les sortides, a les enquestes, a les entrevistes i alhora també va donar una gran

rellevància a l'estudi del medi. Amb aquesta actuació es buscava el desenvolupament integral de les capacitats dels alumnes tals com saber veure, pensar, gaudir i saber experimentar la passió per allò que és bo o és bell.

En aquests àmbits, el tractament del medi va adquirir preponderància. Benejam en fixà la interpretació més solvent. Argumentà que era un concepte dinàmic que variava segons el problema i canviava amb el temps. No seria, per tant, ni la realitat ni l'espai immediat ni el món més proper. Tampoc seria la localitat, la comarca o el país, encara que inclouria elements de tots, però també d'altres realitats espacials i territorials ubicades en altres escales. El definí, en definitiva, com "el context en el qual les nostres actuacions tenen lloc i significat". Així, per a l'estudi del medi propugnà un seguit d'actuacions: la formació del pensament i la comprensió dels alumnes en el sentit de no parar-se només en els objectes o fets familiars; la preparació per a futurs alternatius, per "poder ser" i gestar el compromís perquè els problemes es poguessin tractar a diferents escales territorials, tot i que el nivell d'aplicació sovint hauria de recórrer a exemples i situacions pròximes i reals. D'aquestes vies en van sorgir els treballs sobre les sortides, reformulant el que s'entenia per una observació directa pel fet que el mètode inductiu, basat en l'observació de les coses o en l'experimentació, no podia garantir un aprenentatge correcte, ja que l'alumne, quan observava, veia el que ja sabia, veia allò que volia veure o veia allò que per a ell tenia sentit. D'aquí que, si es volien aconseguir nous aprenentatges, calia guiar la mirada perquè l'alumne s'adonés del que no veia, ho veiés i ho interpretés.

En aquest context, la doctora Benejam s'implicà en la formació del professorat i de com ensenyar unes ciències socials que fossin vives. La Llei general d'educació del 1970 aportà possibilitats de renovació. Ben aviat ajustà com havia de ser la geografia, que trencava els tòpics imperants d'una "geografia enciclopèdica i descriptiva que parlava de cada lloc i dels seus productes". Alhora postulava per "l'ensenyament d'unes ciències socials que ajudessin l'alumne a conèixer, a comprendre i actuar en el món que li havia tocat viure, marcant com a objectiu ajudar-lo perquè arribés a qüestionar i a interpretar les raons o interessos que han fet que el món sigui com és i no d'una altra manera". Indicà que els alumnes havien de saber que el que es diu del passat i del present eren interpretacions, maneres d'entendre el món, que poden tenir molta racionalitat, però que, com tota interpretació, demanava l'anàlisi dels supòsits, del missatge i de les intencions perquè el coneixement social no és innocent, és ideològic i no està acabat. Per

aquestes raons, adduïa que el saber admetia la crítica, les formulacions alternatives i feia possible pensar a construir una societat més justa i solidària.

A més, les aportacions referides als mestres se succeïren. A finals dels anys vuitanta, convençuda de la necessitat d'una formació més àmplia, defensava postures per a més qualitat professional. Deia que “sembla que encara predomina la idea que la importància de l'ensenyament està en raó de l'edat dels alumnes i de la quantitat de coneixements a transmetre... Encara ara hi ha qui creu que els mestres han de tenir menys preparació que els professors que atenen l'ensenyament secundari quan, en educació, tenen igual importància els anys d'escola infantil que els d'adolescència i, per tant, els professionals dedicats als diferents nivells educatius han de tenir una preparació acadèmica i professional equivalent i han de gaudir de la mateixa consideració social”.

I reblava el clau en la defensa de ser mestre o professor a partir de la pràctica, argumentant que el futur professional havia de visualitzar diverses situacions d'aula amb mestres competents. Sostenia que la formació no seria mai completa sense la pràctica, entesa no només com destinar un temps perquè els futurs mestres o professors anessin a les escoles sinó que els mateixos formadors de la universitat ensenyessin la teoria des de la pràctica i analitzessin la pròpia pràctica. Es tractava d'emprendre “l'aventura d'anar a l'escola”, aspecte malauradament poc seguit per la Universitat.

En aquest context arribà la Llei de reforma universitària del 1983, amb nou àrees de coneixement noves, una de les quals va ser la didàctica de les ciències socials. El Dr. Joan Pagès, el didacte més proper a les seves tesis, definí el que representava l'àrea assenyalant que “la DCS té un coneixement específic propi que emana d'una pràctica —la d'ensenyar a ensenyar el professorat de Geografia, Història i Ciències Socials— i es caracteritza per l'existència d'un cos teòric constituït per teories, models, principis i conceptes, i per una investigació pròpia entorn dels problemes de l'ensenyament del fet social”. Amb aquest panorama crec que l'esdevenir de la didàctica de les ciències socials es jugà en el trienni del 1984-1986, anys en què van assentar les bases epistemològiques del que esdevindria com a àrea de coneixement. En aquest recorregut, Pilar Benejam va tenir un paper predominant.

La seva tesi publicada el 1986 marcaria una pauta. Per a la realització, havia visitat i estudiat la formació del professorat als Estats Units, la Unió Soviètica, Alemanya Federal, Anglaterra i França. L'experiència li va reforçar

la idea que per ser professor calia comprendre una matèria en profunditat per poder-la entendre amb el rigor necessari, després conèixer un parell de matèries complementàries per poder-ne relacionar els coneixements i posteriorment una bona formació professional teòrica i pràctica. Les preguntes que van sorgir del seu estudi es concretaren en: quina educació es volia? i per a quin tipus de societat? Alguna de les seves idees van ser:

“Un bon mestre és aquella persona que sap que mai no en sap prou, ni d’allò que ensenya ni de com ensenyar” o “els mestres acceptem que hem d’ensenyar ara i aquí per a un futur incert i que hem d’assumir aquesta inseguretat i sentir-nos bé en el punt de conflicte, amb el convenciment que, si ensenyem i eduquem el millor que podem, els alumnes aprenen molt.”

La investigació ha estat l’altre punt de reflexió de Pilar Benejam. Diversificada, en destacaríem algunes aportacions de fons com definir i treballar els continguts a partir dels problemes socials rellevants, seleccionar i ensenyar els continguts geogràfics i socials a partir dels conceptes claus o activar el treball de les capacitats cognitivolingüístiques en l’ensenyament i aprenentatge de les ciències socials.

En la investigació a partir de problemes socials rellevants, Benejam plantejà que no es podia menystenir el tractament de les notícies de temes socials. Definir i ensenyar les ciències socials per aquesta via implicava un planteig interdisciplinari per entendre el problema, saber-lo interpretar i buscar solucions des de vies concatenades com eren les socials, les econòmiques, les polítiques, les històriques, les mediambientals o les demogràfiques. Així, la resolució de problemes socials de la vida quotidiana demostraria que allò que aprenien els alumnes els ajudava a entendre el món on es viu.

Un segon bloc d’investigació de la senyora Benejam va ser concretar i definir uns conceptes clau per a l’ensenyament aprenentatge de les ciències socials. S’entendria per concepte clau un coneixement o esquema organitzador, amb una gran capacitat explicativa i inclusora, que interessaria diverses disciplines socials. Precursoros com Hilda Taba (1971) n’havia redactat uns de pioners a partir de la pregunta que feu als mestres: “Què voleu que recordin els vostres alumnes del que estudien?”

El 1997 Benejam dirigí un grup de recerca de diverses universitats que havien de concretar i definir uns conceptes clau per a un ensenyament de base crítica per a les ciències socials. El resultat va ser que es van acceptar els conceptes clau d’*interrelació i conflicte, organització social, identitat i al-*

teritat, racionalitat i irracionalitat, diferenciació, diversitat-desigualtat, canvi i continuïtat, i sostenibilitat.

Respecte a la investigació de les capacitats cognitivolingüístiques en l'ensenyament de les ciències socials, els eixos van ser el treball a partir de la descripció, l'explicació i l'argumentació com a base de la formació democràtica. Pilar Benejam ha escrit que primer es pensava que calia ensenyar de manera entenedora un coneixement que consideràvem objectiu i universal, i vam posar en primer pla el raonament i el mètode deductiu. Després les teories de Piaget ens van dir que el coneixement era una construcció personal i vam centrar l'acció en la motivació i el mètode inductiu. Més tard les teories de l'escola de Vigotski ens han ofert una magnífica síntesi i hem treballat en el supòsit que el coneixement era alhora un constructe social i una reconstrucció personal, i llavors hem entès que el llenguatge és la forma inevitable de la vida mental i, per tant, hem vist la importància de la comunicació.

Totes aquestes realitats que hem apuntat ajudaren a la configuració de l'àrea, així com la creació de l'Associació Universitària del Professorat de Didàctica de les Ciències Socials. L'arrencada va ser a partir del I Simpòsium, que va tenir lloc a la Universitat de Salamanca el 1987. En aquesta comesa Pilar Benejam en va ser la primera presidenta, i va assenyalar que aquesta acció tindria futur si se sabien definir els objectius de l'àrea i si es configurava un corpus de reflexió i d'investigació potent. L'organització de trenta simpòsiums avalen la necessitat de l'Associació.

En aquesta tasca divulgadora Benejam va participar activament en la transferència de resultats, en revistes, llibres, conferències, ponències en congressos i cursos. I també, i molt, en llibres de text. En són exemples treballs en revistes com *Guix*, *Cuadernos de Pedagogía*, *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, *Vela Major*, *Iber*, *Perspectiva Escolar*, *Butlletí de Mestres*, *Infància*, *Almoacín*, *Escola Catalana*, *Revista Interuniversitaria de Formación del Profesorado*, *Revista de Menorca*, *Lluc*, etc.; en llibres de l'Associació i en capítols i llibres amb altres didactes. O també les més de 300 ponències i conferències per invitació, els més de cent cursos i programes d'innovació docent impartits o la direcció de tesis doctorals. Ho va coronar l'inici i la codirecció de la revista *Enseñanza de las Ciencias Sociales*, revista d'alt nivell dedicada a divulgar internacionalment la investigació en didàctica de la geografia, la història i les ciències socials.

Amb aquest bagatge, el 2014 l'Associació de Mestres Rosa Sensat li publicà el llibre *Quina educació volem?*, llibre síntesi del seu pensament

educatiu. La reflexió s'eixampla sobre aspectes crucials de l'educació: de les finalitats, del que s'entén per coneixement i aprenentatge, de les metodologies i la pràctica docent, de l'avaluació entesa com una pedagogia, per acabar parlant de la professió docent i la formació del professorat.

A tota aquesta feina desenvolupada s'hi sumen els reconeixements. En són exemples la Medalla de Bronze de la UAB concedida als signants del Manifest de Bellaterra del març del 1975 reclamant una universitat nova en una societat democràtica; el Premi Ramon Llull, el 2003, concedit pel Consell de Govern de les Illes Balears, i la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya, el 2004, en ambdós casos pel reconeixement d'una vida dedicada a la docència i a la formació del professorat; o el Premi Jaume Vicens Vives, el 2004, a la qualitat de la docència universitària, atorgat per les universitats catalanes. Caldria afegir-hi el Premi Catalunya d'Educació, el Premi Emili Darder de l'Obra Cultural Balear, el Premi Nacional Mestres 68, el Premi Marta Mata d'Educació del Departament d'Ensenyament, el Premi d'Actuació Cívica de la Fundació Carulla i el Premi Bartomeu Picornell a la millora de la qualitat educativa.

Vull acabar indicant que la Dra. Pilar Benejam té una trajectòria professional sòlida, feta de compromís i coherència. Un compromís ètic, ideològic, polític i professional amb la formació de persones, i una coherència rocosa sobre les seves idees i la seva pràctica, model de mestres.

Rectora Magnífica, en la mesura que m'ha estat possible he exposat la vida i obra de la senyora Pilar Benejam. Crec, doncs, haver dit prou perquè amb la vostra autoritat li sigui atorgat el reconeixement dels seus mèrits. Per tant, Rectora Magnífica, us demano que us digneu nomenar doctora honoris causa la senyora Pilar Benejam Arguimbau i incorporar-la a la nostra Universitat. He dit.

 Discurs d'investidura
pronunciat per la senyora
Pilar Benejam Arguimbau

Magnífica Senyora María José Figueras Salvat, rectora de la Universitat Rovira i Virgili, i Il·lustres membres del Consell de Govern de la Universitat Rovira i Virgili,

Moltes gràcies per atorgar-me el gran honor de poder formar part del vostre Claustre Universitari.

També vull fer un agraïment a la Facultat de Ciències de l'Educació i Psicologia, al Departament d'Història i Història de l'Art i a la Facultat de Geografia i Turisme per haver donat suport a la candidatura.

El meu reconeixement al Dr. Antoni Gavalrà per la presentació que ha fet, amb tanta generositat, dels meus possibles mèrits. Amb el Dr. Antoni Gavalrà comparteixo l'interès per la didàctica de les ciències socials i una antiga i sincera amistat.

Faig una salutació cordial a la rectora, a les autoritats acadèmiques i al professorat de la Universitat Autònoma de Barcelona, on he treballat durant 33 anys, i que han tingut la gentilesa d'assistir en aquest acte.

Faig extensiva aquesta gratitud a autoritats i professorat d'altres universitats amb què he col·laborat i de les quals guardo un gran record, com la Universitat Ramon Llull i la Universitat de Vic, entre d'altres, i a institucions tan estimades com Rosa Sensat, la Fundació Artur Martorell i els diversos Moviments de Renovació Pedagògica

En aquesta sala també hi ha un grup d'assistents que ha vingut de les Illes Balears, format per autoritats del Govern Insular de Menorca, de l'Ajuntament de Ciutadella, juntament amb familiars, companys i amics.

Hom diu que les persones som en part resultat dels nostres paisatges, i en la meua identitat es fonen en perfecta harmonia les terres i persones de Menorca amb les de Catalunya. A tots i a totes, el meu agraïment més sincer.

Una salutació especial per a la Dra. Teresa Codina, per voler estar present avui en aquest acte. Ella sap que la considero una de les meves mestres,

juntament amb Marta Mata i Enric Lluç. Cap d'ells em varen tenir d'alumna a classe, però sí que em va formar el seu exemple. La Teresa era directora de l'Escola Talitha, la primera escola on vaig fer docència que, juntament amb l'Escola Costa i Llobera, em van ensenyar a ser mestra.

Finalment, una salutació cordial a totes les persones presents: familiars, companys, amics, antics alumnes dels quals vaig aprendre tant; gràcies per la vostra companyia.

Tot i que aquest és un acte acadèmic, permeteu-me que avui, que és un dia important per a mi, tingui un record per Joaquim Farré, el meu marit. Sense el seu suport moltes de les coses que he fet no hagueren sigut possibles.

REFLEXIONS SOBRE FER DE MESTRE

INTRODUCCIÓ

Quan ha calgut escollir un tema per parlar en aquest acte, he dubtat entre una reflexió sobre la didàctica de les ciències socials o sobre la formació del professorat, els dos camps que han centrat la meua activitat professional. Finalment m'he decidit a reflexionar sobre què entenc per un bon mestre perquè em permet parlar de les dues coses i provar de relacionar-les estretament. Vull deixar clar que la paraula *mestre* o *mestra* l'aplico a tots els professionals de l'educació i la paraula *escola*, a tots els centres docents.

De la dignitat de la docència

Jo sempre he volgut ser una bona mestra. Però ser una bona mestra no és fàcil, perquè no és un estat, és una aspiració i mai se'n sap prou.

Un mestre o una mestra és una persona que educa ensenyant, per posar els alumnes en contacte amb el coneixement i, al mateix temps, procurar que aprenguin a ser ciutadans d'una societat que voldríem realment democràtica.

La democràcia que volem es basa en el reconeixement de la dignitat de tota persona humana, i per això tots els ciutadans tenen el dret de rebre una formació de qualitat, basada en la possibilitat de decidir de forma entenimentada i lliure, en el respecte per la igualtat de drets i deures i en

la participació responsable o solidaritat en l'acció. Per complir amb aquest objectiu, els i les mestres han de saber i saber fer.

Saber no és fàcil

Els mestres, per saber què ensenyar i per quines profundes raons, han de buscar respostes en el camp d'un coneixement i de la seua epistemologia per poder arribar a entendre que el coneixement és un producte social que es va construint en el temps, que és relatiu, que pot canviar. Que el coneixement és complex perquè intervenen moltes variables. Que el coneixement s'ha de justificar amb raons i aquestes raons són diverses; totes no tenen la mateixa verisimilitud i valor, i algunes són molt intencionals. També han d'entendre que el coneixement admet alternatives, que es poden trobar noves formulacions interessants, no per la novetat sinó per l'adequació. Que queden moltes coses per fer.

Per formar els mestres de tots els nivells sempre he defensat fer primer una formació científica. A la meua tesi i a la Comissió XV vàrem proposar una diplomatura de tres anys treballant una matèria prioritària per aprofundir en els seus coneixements i en la seva epistemologia, i una matèria secundària per entendre la relació necessària entre les ciències i tenir una certa flexibilitat per treballar en equip. En aquesta primera part dels estudis hi cap una assignatura preprofessional per orientar la seva decisió posterior.

Personalment he treballat en el camp de la geografia perquè penso que em permet ensenyar i educar al mateix temps. L'estudi del paisatge demana un coneixement ampli, transversal i interdisciplinari. Permet superar la divisió tradicional entre ciències i lletres perquè un paisatge té un marc físic que dificulta unes coses i n'afavoreix d'altres, i dona entrada a la geologia, a la morfologia i a la hidrografia, a l'estudi del clima, de la flora i la fauna. Al mateix temps, la geografia permet integrar les ciències socials, perquè en un paisatge viuen persones amb la seva organització social, econòmica i política que s'expressen en un art i una cultura. Les societats tenen la seva història i canvien al llarg del temps alhora que modifiquen el seu paisatge. L'estudi del territori també es pot centrar en espais propers o llunyans i intentar entendre el medi i el món. La formació en Geografia permet als alumnes descobrir l'amplitud de tot coneixement i també la inescotable profunditat de cada una de les seves temàtiques.

De la formació professional dels docents

Tanmateix, els mestres no ensenyen allò que saben, sinó allò que els alumnes poden aprendre i que resulta bàsic perquè puguin continuar aprenent tota la vida.

Saber què necessiten els alumnes no és de bon trobar perquè, a més de seguir el camí que fa la matèria a ensenyar, cal saber com aprenen ells i aquest coneixement sobre l'aprenentatge també està sempre en construcció.

Les propostes derivades de l'escola de Vigotski ens han ofert una magnífica síntesi i hem treballat amb el supòsit que el coneixement és al'hora un constructe social i una reconstrucció o interpretació personal. També hem entès que el llenguatge dona forma a la vida mental i, per tant, hem vist la importància de la comunicació i la dimensió dialògica. Actualment estudiem amb interès, però amb prudència, les aportacions de la neurociència.

Però per saber què necessiten els alumnes també cal tenir present la rellevància que tenen les dimensions emocionals o afectives dels infants, dels joves i dels altres alumnes, potser no tan joves. El camp emocional va necessàriament integrat amb la dimensió cognitiva i amb els comportaments.

Actualment es fan molts estudis sobre les emocions i els sentiments que ens aporten més coneixement, però els mestres sempre hem sabut que ensenyar bé és un acte de respecte i d'estimació. Les relacions humanes entre docents i alumnes i entre els alumnes mai es poden substituir per un programa informàtic.

El que necessiten els alumnes ens porta a considerar la rellevància de l'equip de professors i de compartir i treballar un projecte comú, per no desorientar els alumnes i per multiplicar l'eficàcia i l'eficiència de la nostra acció. Les escoles d'educació infantil, de primària, els centres de secundària, els programes de formació dels mestres, els cursos de doctorat i, en fi, totes les empreses de qualsevol nivell de docència impliquen la participació d'un equip en un projecte comú.

Ara que ve a tomb, potser cal recordar que la manera actual d'accedir a un centre o a un programa educatiu —el que parlant en termes empresarials en diríem *selecció del personal*— no afavoreix gaire la formació d'equips.

El que necessiten els alumnes també obliga a obrir el centre docent als pares i a la societat, a tenir en compte el context en què viu l'alumne perquè l'escola no és una illa ni té l'exclusiva de l'educació dels infants ni dels jo-

ves. Estudis recents demostren de manera contundent el pes en el rendiment escolar del que avui es coneix com *capital social*; és a dir, el grau d'integració social i també el pes que té la pobresa, amb la consegüent manca de projectes o d'expectatives d'aquells que la pateixen.

Segons anem veient, els mestres competents necessiten molts coneixements sobre educació, però també necessiten molt coneixement pràctic. Han de saber què poden fer en cada situació concreta, per quines raons i, a més, saben com fer-ho, i ho fan. El coneixement pràctic en didàctica s'adquireix fent classe i formant part d'un equip docent.

Un bon mestre no pot separar el seu coneixement teòric del pràctic, perquè per construir el coneixement professional s'han de tenir experiències que donin significat, intencionalitat i posin a prova la teoria, alhora que la teoria educativa il·lumina, dirigeix i corregeix l'acció. La teoria educativa sense pràctica és pura especulació i la pràctica sense teoria es fa repetitiva i divagant. El saber i el fer són inseparables, tot i que el nostre sistema educatiu, desgraciadament, no sempre ho té clar.

La pràctica, a peu de classe, obliga a prendre decisions didàctiques i a convertir la teoria en acció. En aquesta conversió i interpretació resideix l'especificitat de la didàctica i la seva enorme dificultat. És dins la pràctica que hom aprèn a proposar i treballar problemes importants per a la ciència, per als alumnes i per a la societat; a posar en pràctica tots els recursos, habilitats i mètodes possibles per establir una bona comunicació, amb la intenció de reconstruir i negociar significats amb els alumnes. La pràctica ensenya a detectar les dificultats d'aprenentatge de cada persona i de cada grup, i també els seus punts forts; a donar a cada persona la seguretat i el suport que necessita, a ajudar els alumnes a saber compartir i col·laborar, i a vetllar per tal que tots i cada un trobin un encaix en el grup. En la pràctica és quan hom combina coneixements, valors i creativitat per ajudar que els alumnes siguin persones pensants, solidàries i cíviques.

El docent fa moltes hores de classe, viu determinades situacions moltes vegades i això implica que desenvolupi un saber tàcit, un repertori d'expectatives, imatges i tècniques que comporten itineraris mentals transitats. Tanmateix, hi ha ocasions en què no hi ha resposta clara i el docent ha de respondre a les necessitats d'uns alumnes concrets, en situacions úniques, fer una cosa o deixar-la de fer, o optar entre diverses alternatives. En aquests casos la pràctica entra en el camp d'allò que és contingent i incorpora un principi d'inseguretat i també de creativitat.

Per ocasions d'incertesa, com les que acabo d'esmentar, Aristòtil ja va recomanar que el coneixement pràctic adoptés com a mètode la prudència i la deliberació.

La prudència s'adquireix amb l'experiència, de manera que una persona experimentada és aquella que és capaç de reconèixer els límits, allò que no és possible, que no convé. La persona experimentada, com diu Gadamer, és una persona escarmentada i la decisió escarmentada és prudent i reflexiva. Aquest procés de reflexió constant sobre les decisions que s'han pres no es pot fer sempre en solitari, reclama l'intercanvi d'experiències amb altres professionals i l'estudi de la teoria existent. La necessitat d'intercanvi i de teoria plena de sentit, el treball en equip, la formació permanent i la recerca.

Per tot això que acabo de dir, sembla necessari formar els futurs docents en l'acció. De fet, fa molt de temps que proposem que la formació professional del professorat, de dos anys, estigui centrada en la pràctica i la reflexió teòrica sobre aquesta pràctica en un anar i venir de les aules de la universitat a l'escola i de la pràctica a la universitat. Que s'acabi amb un any d'inducció o pràctica guiada i que, en certes condicions, pugui donar accés directe a la funció pública.

Tanmateix, la universitat no pot pretendre canviar els mestres sense reconsiderar la preparació del seu propi professorat.

El professorat universitari que ha de formar els mestres ha de tenir publicacions, és evident, però sobretot ha de ser bon professional de la docència, ha de saber i saber fer. No es poden demanar els mateixos mèrits per ser membre de totes les facultats perquè les carreres professionals tenen les seves pròpies exigències.

Per poder integrar la teoria i la pràctica en la formació dels futurs docents són necessàries almenys dues coses:

Primer: que el professorat universitari dedicat a la formació docent dels futurs mestres d'infantil, primària i secundària tingui un coneixement pràctic de l'escola, al nivell per al qual pretén preparar. D'acord amb aquest supòsit, el professorat universitari hauria de ser reclutat entre persones de reconegut prestigi docent i acceptar la necessitat de renovar periòdicament aquesta pràctica, perquè res no serveix per sempre.

Segon: que els mestres tutors que col·laboren en les pràctiques rebin una preparació específica per participar en la formació dels futurs docents i per fer equip amb el professorat universitari.

Posats a demanar, pensem que és necessari que el professorat universitari que fa docència a les diverses facultats rebi una formació docent perquè no és cert que qui sap, sap ensenyar. Quan vaig ser directora de l'ICE vàrem oferir cursos de didàctica al professorat de la universitat que varen ser rebuts amb interès i dels quals tinc un gran record.

Resumint

Un bon mestre és aquella persona que sap que no en sap prou, ni d'allo que ensenya ni de com ensenyar-ho. Diria, però, que és una ignorància sàvia que obliga a tenir una actitud sempre oberta i disposada a aprendre.

Els mestres acceptem que hem d'ensenyar ara i aquí per un futur incert i que hem d'assumir aquesta inseguretat i sentir-nos bé en el punt de conflicte, a mig camí, amb el convenciment que si ensenyem el millor que sabem els alumnes aprenen molt.

En qualsevol cas, al capdavant, els mestres assumim que els alumnes faran de la seva vida el que voldran i podran, però també sabem que podem donar-los molts elements per fonamentar i enriquir les seves decisions.

Penso que el bagatge que s'emporten els alumnes, de totes les edats, del seu pas pels centres docents és la petjada que els hi deixat la relació amb els seus mestres i amb els seus companys. La recerca il·lusionada de la veracitat, l'experiència d'un tracte exigent però ple de respecte, l'experiència gratificant del treball ben fet, tant individual com compartit, i la vivència d'uns valors que potser no sempre són els socialment més freqüentats però sí que són desitjables.

Magnífica Rectora, soc plenament conscient de l'honor que em feu amb la concessió d'aquest doctorat. Us ho agraeixo en nom meu i de tantes i tants mestres que han cregut i creuen en la dignitat i la rellevància social de l'educació. Per la meua part, aquest honor em dona molta esperança.

Moltes gràcies.

Paraules de benvinguda

pronunciades per la Dra. María José Figueras,
Rectora Magnífica de la Universitat

Benvolguda Dra. Pilar Benejam, Sr. Degà de la Facultat de Ciències de l'Educació i Psicologia, Sra. Secretària General de la URV, Dr. Antoni Gaval·là, professor del Departament d'Història i Història de l'Art i padrí, Rectora Magnífica de la Universitat Autònoma de Barcelona, Rector Magnífic de la Universitat Ramon Llull, Exrector de la Universitat Rovira i Virgili, Representants polítics i de la societat civil, Col·legues d'altres universitats, senyores i senyors,

Benvingudes i benvinguts a la Rovira i Virgili, la vostra Universitat.

Poques vegades tenim l'oportunitat de retre homenatge a la DOCÈNCIA, en majúscules. Avui, sortosament, n'és una. Avui tenim el goig i l'honor de poder investir doctora honoris causa Pilar Benejam Arguimbau: mestra, pedagoga i geògrafa, que al llarg de la seva extensa i prolífica trajectòria ha posat en valor la docència en els àmbits de l'educació bàsica, la secundària i també la universitària.

Per això vull agrair al professor Antoni Gaval·là, que actua com a padrí, l'excel·lent lloança que ha fet de la doctoranda; però sobretot vull agrair-li el fet de donar-nos l'oportunitat, avui i aquí, de poder retre aquest sentit homenatge, en forma d'investidura com a doctora honoris causa, a una persona que ha treballat amb vertadera vocació i passió en la didàctica de les ciències socials i en la formació de professorat.

Aquests són els dos camps que han centrat l'activitat docent i investigadora de Benejam, que no entén l'un sense l'altre: "No es pot millorar la didàctica d'una matèria sense tenir en compte la formació dels mestres que han de fer possible una reforma qualitativa de l'ensenyament."

També vull aprofitar l'ocasió per agrair la presència de dos companys rectors, la rectora de la Universitat Autònoma de Barcelona, Margarita Arboix, i el rector de la Universitat Ramon Llull, Josep Maria Garrell, que han volgut acompanyar-nos en aquest acte, juntament amb una destacada representació de les Illes Balears, d'on és originària Pilar Benejam.

Benvinguts a la URV, que és casa vostra.

No conec prou Pilar Benejam, més enllà de les breus converses que hem tingut prèviament a la investidura, i de les referències que m'han arribat a través del mateix padrí i d'algunes lectures d'obres seves, entrevistes i textos diversos.

Però crec que no vaig mal encaminada si destaco tres aspectes de la seva persona que han estat una constant al llarg de la seva trajectòria. La primera és la visió de futur, aquesta mirada crítica, analítica i profunda que sempre l'ha caracteritzada i que li ha permès ser una dona avançada al seu temps. Recordem que l'homenatjada té 82 anys i que encara avui continua sent sol·licitada per impartir xerrades i conferències... o per investir-la doctora honoris causa, com és el nostre cas!

Diu Pilar Benejam al seu llibre *Quina educació volem?*, editat per l'Associació de Mestres Rosa Sensat, que us recomano llegir: "Ser una bona mestra (o un bon mestre) no és un estat, és una aspiració; perquè per educar ensenyant cal saber i saber fer, i això és difícil i comporta un aprenentatge que no acaba mai."

Benejam, que parteix de la base que "només s'ensenya bé si sempre s'aprèn, si sempre estàs aprenent", considera que el fonament de la pedagogia és tenir una idea de quina societat vols, i que per ajudar a crear aquesta societat "fas que els alumnes pensin. Ensenyar és promocionar que la gent vulgui pensar, per quan arribi el moment sàpiguen en quin tipus de món volen viure". "Un mestre, o creu en la possibilitat del canvi i d'humanitzar la vida, o no pot ser mestre", afegeix.

Un exemple d'aquesta mirada crítica, analítica i profunda a la qual feia referència és això que us comentaré. Fa cinc anys, el 2014, Pilar Benejam escrivia sobre les desigualtats socials, la desafecció amb la democràcia i el projecte europeu, i la remuntada del feixisme i la xenofòbia a tot el continent. Es preguntava què caldria fer davant de sistemes tan complexos com els que presenta el món en què vivim. I afegia: "No ens queda cap altre camí que aplegar les persones de la nostra comunitat que tenim un projecte comú i disposar-nos a treballar i a seguir endavant."

Segur que molts dels que avui som aquí, que ens dediquem amb vocació a l'educació (bàsica, superior o universitària), coneixem sistemes que anhelan societats conformistes, poc cultivades i gens crítiques. Sistemes als quals ja els va bé pensar per nosaltres i que no sentim la necessitat de pensar res.

Benejam defensa tot el contrari. I justament en un moment com l'actual, de cert desànim generalitzat i intencional, en què la feina de mestres s'ha posat en qüestió i és mirada amb lupa, defensa que "les persones que hem dedicat la vida a l'educació parlem de la dignitat de la nostra professió, de la seva complexitat, de les seves exigències, de la satisfacció de treballar amb infants, joves i universitaris, i de la responsabilitat social que representa fer de mestre i professor".

Un altre aspecte que m'ha semblat congènit en ella és la importància que dona a educar amb valors. Diu Benejam que "no hi ha democràcia sense els coneixements que permeten entendre el món". I destaca la llibertat, la igualtat, la participació i el compromís social com els principis de la democràcia i l'educació:

La llibertat en l'educació entesa com la capacitat de pensar per un mateix i de decidir.

La igualtat d'oportunitats i d'una escola per a tothom, entesa com un servei a la societat i com un servei públic.

I la participació i el compromís social entesos com a principis que demanen coneixement, responsabilitat i acció.

Finalment, em vull referir a la passió. Tothom que excel·leix en algun aspecte de la vida és perquè, al marge d'unes aptituds, una vocació i una persistència, l'apassiona allò que fa. Anna Camps, catedràtica de Didàctica de la Llengua i la Literatura de la UAB i una de les persones que més coneix Benejam, diu en el pròleg del llibre que us esmentava fa una estona: "Amb motiu de la jubilació de la Pilar vaig parlar ja d'una de les característiques personals que han marcat decisivament la seva manera de fer: la passió. La passió que la mou i que la porta a implicar-se a fons en tot el que comença, una força que no s'ha pas esmorteït amb el pas dels temps."

I si em permeteu una última llicència abans de cloure aquestes paraules: hi ha una anècdota de Pilar Benejam que voldria compartir amb tots vosaltres, per mostrar-vos que quan una persona és apassionada, acostuma a ser-ho en tots els àmbits de la vida, també en el seu paper de mare: "Un dia, la mestra de la meva filla em va comentar que jo era massa ansiosa. En demanar-li una explicació em va contar que la nena, que aleshores tenia 5 anys, li havia dit: 'Senyoreta, plourà, miri quins nimbus'. Jo soc professora de Geografia i mai dic 'quins núvols', sinó que les meves filles, des de sempre, diferencien els tipus de núvols, perquè els són tan familiars com una vaca o un enciam poden ser-ho per a un fill de pagès."

Moltes felicitats, Pilar Benejam. Des d'avui la URV és també casa vostra. I sapiguen que sou la setena dona de quaranta-cinc doctors honoris causa de la nostra institució, un greuge que a poc a poc estem mirant de corregir. I a tots vosaltres, moltes gràcies per la vostra atenció.

UNIVERSITAT

ROVIRA I VIRGILI